2

Migration aus Schwaben in den Südkaukasus

Ausgangslage: Nachdem Zar Alexander I. (1777–1825) im Jahre 1801 das ostgeorgische König-reich Kartli-Kachetien am Südhang des Großen Kaukasus annektiert und danach weitere Territo-rien in Südkaukasien erobert hatte, erneuerte er das “Einladungsmanifest” zur Anwerbung christlicher Bauern und Handwerker. Darin wurden die Befreiung vom Kriegsdienst und Steuern (befristet), Zuteilung von günstigem Agrarland sowie Sonderprivilegien wie die der Selbstverwaltung der Gemeinden versprochen und nicht zuletzt die Glaubensfreiheit garantiert. Dafür sollten sie die unsichere, überwiegend muslimische Grenzregion “kolonisieren”, also christianisieren und wirt-schaftlich entwickeln. Von 1816 bis 1819 erfolgte eine größere Auswanderung aus Württemberg.

Politische, wirtschaftliche und klimatische Gründe: Die politischen und wirtschaftlichen Bedingungen in der süddeutschen Heimat waren äußerst bedrückend für die Bevölkerung. Die wirt-schaftliche Notlage in Württemberg nach den napoleonischen Kriegswirren war durch Kriegsdienst und hohe Steuerlasten—auch für höfi sche Repräsentationszwecke—bereits angespannt. Aber eine unvergleichliche Naturkatastrophe—der gewaltige Vulkanausbruch des Tambora auf der indo-nesischen Insel Sumbawa im April 1815—verwandelte durch die sich in Teilen Europas ausbreiten-den Aschewolken das Jahr 1816 in ein „Jahr ohne Sommer“. So schneite es am 31. Juli auf der Alm und die Kirschblüte setzte erst Ende August ein. Es kam zu Missernten und einer großen Hungers-not gerade unter der Landbevölkerung. In den Auswanderungslisten von 1817 bis 1820 gaben entsprechend 53,1% “mangelnde Nahrung, Vermögenszerfall, Hoff nung auf ein besseres Glück”, 25,1% “religiöse Schwärmerei”, 12,4% “bessere Erwerbsaussichten”, 7,8% “Verheiratung, feste Anstellung im Ausland” und 1,6% “Verwandtschaft mit früheren Ausgewanderten” als Gründe an.

Religiöse Motive: Besonders die von “religiöser Schwärmerei” beseelten pietistischen Auswan-derer wählten Südrussland und Kaukasien als Ziel der Emigration. Denn unter ihnen vertraten viele die Überzeugung des Chiliasmus von der Wiederkehr Jesus Christus auf die Erde, um vor der Apoka-lypse ein tausendjähriges Zwischenreich zu etablieren. Das stärkte den Wunsch, in Georgien nahe am in der Bibel erwähnten Berg Ararat, dem ersehnten Bergungsort, zu sein und sich innerhalb der neu zu gründenden Gemeinden auf die Ankunft Christi vorzubereiten, um dann nach Jerusalem aufzubrechen. Federführend waren die “Separatisten”, also Pietisten, welche sich aus religiösen Gründen von der evangelischen Kirche getrennt hatten. [A], 1, 2, 3

Johann Heinrich Jung-Stilling (1740-1817): Der Siegerländer Schriftsteller Johann Heinrich Jung-Stilling, der u.a. auch als Mediziner und Ökonom tätig war, entschloss sich nach einem Erweckungserlebnis im Jahr 1762 sein Leben ganz in die Hände Gottes im Sinne der Nächstenliebe zu geben. Jung-Stilling war Anhänger des Chiliasmus und glaubte somit an einen sicheren Ort für die Christen, den er im Kaukasus verortete und die baldige Rückkehr Jesu Christi. [B] 4

1

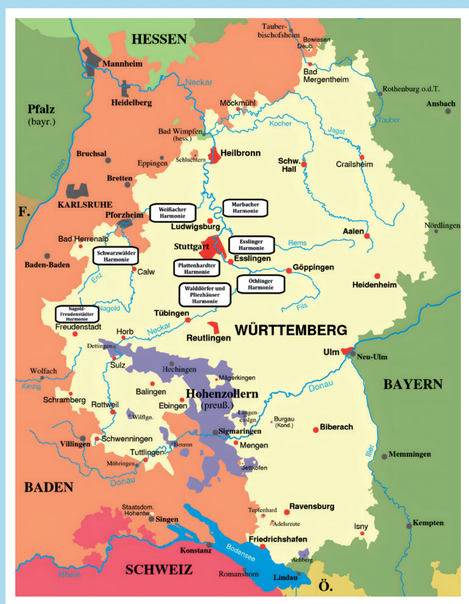

2

Migration from Swabia to the South Caucasus

In 1816 and 1817, many people from the Kingdom of Württemberg emigrated to Georgia due to the unfavorable political and econom-ic conditions in their southern German homeland. The emigration was influenced by the consequences of the French Revolution and the Napoleonic Wars, which led to war hardships, crop failures and famine. Another decisive factor was the “year without a summer” in 1816, which was caused by a volcanic eruption on Java and led to serious climate changes in Europe. The economic misery in Württemberg was exacerbated by political realities such as high taxes and loss of land. Chiliasm, the belief in the imminent return of Christ, strengthened the settlers’ desire to live in Georgia, near the biblical Mount Ararat, and gave them the impetus to emigrate. The Russian government lured the emigrants to Georgia with exemption from military service, tax concessions, offers of land, self-government in the communities and religious freedom.

მიგრაცია შვაბიიდან სამხრეთ კავკასიაში

საწყისი ვითარება: 1801 წელს აღმოსავლეთ საქართველოში ქართლ-კახეთის სამეფოს ანექსიისა და სამხრეთ კავკასიაში კიდევ სხვა ტერიტორიების დაპყრობის შემდეგ, იმპერატორმა ალექსანდრე I-მა (1777–1825) განაახლა ე.წ. „მოწვევის მანიფესტი“, რომლის დახმარებითაც რუსეთის იმპერია ევროპელი ქრისტიანი გლეხებისა და ხელოსნების მოზიდვას ცდილობდა იმპერიაში. იმპერატორი გადმოსახლებულებს სამხედრო სამსახურისა და გადასახადებისგან (შეზღუდული დროით) გათავისუფლე-ბას პირდებოდა, ასევე ნაყოფიერი სასოფლო-სამეურნეო მიწების გამოყოფასა და სხვა საგანგებო პრივილეგიების მინიჭებას, როგორიცაა თემების თვითმართველობის უფლება და, რაც უაღრესად მნიშვნელოვანია, აღმსარებლობის თავისუფლებას. სამა-გიეროდ, ჩამოსახლებულებს უნდა აეთვისებინათ სახიფათო, ძირითადად მუსლიმე-ბით დასახლებული სასაზღვრო რეგიონები, შეექმნათ იქ ქრისტიანული „კოლონიები“ და ხელი შეეწყოთ რეგიონის ეკონომიკური განვითარებისთვის. 1816 წლიდან 1819 წლამდე ადგილი ჰქონდა „დიდ ემიგრაციას“ ვიურტემბერგიდან.

პოლიტიკური, ეკონომიკური და კლიმატური მიზეზები: საუკუნის დასაწყისში სამხრეთ გერმანიაში პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობა უკიდურესად მძიმე იყო. ნაპოლეონის ომების ქაოსის, სამხედრო ვალდებულებებისა და მაღალი გადასახადების, მათ შორის სამეფო კარის შესანახი გადასახადების შედეგად, მოსა-ხლეობა გაღატაკდა, რასაც თან დაერთო გამანადგურებელი სტიქიური მოვლენა: 1815 წლის აპრილში ინდონეზიის კუნძულ სუმბავაზე, ტამბორას ვულკანის ძლიერი ამოფ-რქვევის შედეგად, ევროპის დიდი ნაწილი ფერფლის ღრუბლებმა დაფარა, რის შედე-გადაც დადგა ე.წ. „წელი ზაფხულის გარეშე“. 31 ივლისს მთის საძოვრებზე თოვდა, ხოლო ალუბლის ყვავილობა აგვისტოს ბოლომდე არ დაწყებულა. მოუსავლიანობამ დიდი შიმშილი გამოიწვია, განსაკუთრებით სოფლის მოსახლეობაში. 1817 წლიდან 1820 წლამდე ემიგრაციაში წასვლის მიზეზად ემიგრანტთა 53,1% „საზრდოს ნაკლე-ბობას, სიღატაკეს, უკეთესი ბედის პოვნის იმედს“ ასახელებდა, 25,1%—„რელიგიურ მისწრაფებებს“, 12,4%—„დასაქმების უკეთეს შესაძლებლობას“, 7,8%—„ქორწინებას ან საზღვარგარეთ დასაქმებას“, ხოლო 1.6%—„ემიგრააციაში უფრო ადრე წასულთა ნათესაობას“.

რელიგიური მოტივები: „რელიგიური მისწრაფებებით“ შთაგონებულმა პიეტის-ტმა ემიგრანტებმა ემიგრაციის სამიზნედ სამხრეთ რუსეთი და კავკასია აირჩიეს. ბევრ მათგანს ჰქონდა ქილიაზმური რწმენა იესო ქრისტეს დედამიწაზე მეორედ მოსვლა-სთან დაკავშირებით, რითიც აღსრულდებოდა აპოკალიფსის წინასწარმეტყველება ათასწლიანი შუალედური სამეფოს დაარსების შესახებ. ამ რწმენამ გააძლიერა მათი სურვილი დასახლებულიყვნენ საქართველოში, ბიბლიაში ნახსენები არარატის მთის, ხსნის ამ სანატრელი ადგილის, სიახლოვეს და ახლად დაარსებულ თემებში მომზა-დებულიყვნენ ქრისტეს მოსვლისთვის და შემდეგ გამგზავრებულიყვნენ იერუსალი-მში. ამ მოძრაობას სათავეში ედგნენ „სეპარატისტები“, იგივე პიეტისტები, რომლებიც რელიგიური მიზეზების გამო დაშორდნენ პროტესტანტულ ეკლესიას. [A], 1, 2, 3

იოჰან ჰაინრიხ იუნგ-შტილინგი (1740-1817): ზიგერლანდიელმა მწერალმა იოჰან ჰაინრიხ იუნგ-შტილინგმა, რომელიც იმავდროულად ასევე ექიმიც და ეკონომისტიც იყო, გამოცხადების შედეგად, 1762 წელს, გადაწყვიტა, რომ მთელი თავისი ცხოვრება მოყვასის სიყვარულისა და ღმერთისთვის მიეძღვნა. იუნგ-შტილინგი ქილიაზმის მიმდევარი იყო და იესო ქრისტეს მოახლოებული დაბრუნების სჯეროდა. იგი თვლიდა, რომ ქრისტიანებისთვის უსაფრთხო ადგილი სწორედ კავკასიაში მდებარეობდა. [B] 4

3

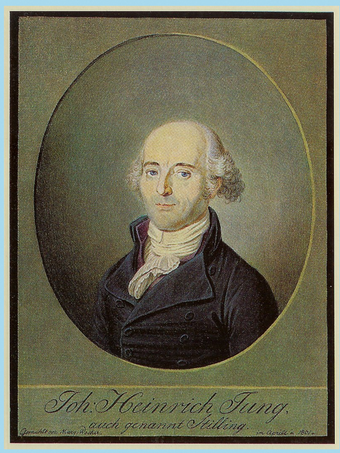

4

A Vgl. Haigis, Peter, Hummel, Gert: Schwäbische Spuren im Kaukasus. Metzingen 2002, S. 248f.

B Als Überblick zu Jung-Stilling: Merk, Gerhard: Jung-Stilling. Ein Umriss seines Lebens. Siegen 4. verbesserte Auflage 2015.

1 Der Deutsche Bund 1815-1866.
გერმანიის კავშირი 1815-1866.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Deutscher_Bund.svg (GNU Free Documentation License) (22.11.2024)

2 Herkunftsorte der auswandernden “Harmonien”.
ემიგრანტთა „ჰარმონიების“ წარმომავლობის ადგილები.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:KgrWuerttemberg.png (GNU Free Documentation License) (22.11.2024)

3 Deutsche Auswanderung nach Russland (1763 bis Mitte 19. Jh.). Bundeszentrale fr politische Bildung.
გერმანული ემიგრაცია რუსეთში (1763 -წლიდან მე-19. საუკუნის შუა წლებამდე). Bundeszentrale für politische Bildung.
https://www.bpb.de/themen/migration-integration/russlanddeutsche/252058/karten-und-dokumente/ (24.09.2024)

4 Johann Heinrich Jung-Stilling
იოჰან ჰაინრიხ იუნგ-სტილინგი *https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Johann_Heinrich_Jung_Stilling.jpg#/media/File:Johann_Heinrich_Jung_Stilling.jpg (23.09.2024)*

Die Beauftragte der Bundesregierung für Kultur und Medien
Universität Siegen
National Archives of Georgia
Verein zur Bewahrung deutschen Kulturguts im Südkaukasus
Global Entanglements